

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Українсько-угорський навчально-науковий інститут
Кафедра історії Угорщини та європейської інтеграції**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Українсько-угорського
навчально-наукового інституту

Олександр ШПЕНИК
25 червня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**Історія та культура середньовічної Азії, Африки
та доколумбової Америки**

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність (Спеціалізація)(за наявності)	014.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта
Освітня програма	«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»
Статус дисципліни	вибірковий
Мова навчання	Угорська/українська

Робоча програма навчальної дисципліни *«Історія та культура середньовічної Азії Африки та доколумбової Америки»* для здобувачів вищої освіти галузі знань *01 Освіта/Педагогіка* спеціальності *014 Середня освіта* предметної спеціальності або спеціалізації (за наявності) *014.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта* освітньої програми *«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»*

Розробники: Зубанич Л. Л., к.і.н., доцент
доцент кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри Історії Угорщини та європейської інтеграції протокол № 11 від «20» червня 2025 р.

Завідувач кафедри доц. Зубанич Л. Л.

Схвалено науково-методичною комісією Українсько-угорського навчально-наукового інституту протокол № 5 від «24» червня 2025 р.

Голова науково-методичної комісії доц. Талабірчук О. Ю.

©Зубанич Л.Л., 2025 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2025 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	2	
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самотійної роботи студента - 5	4	
	Лекції:	
	32	
	Практичні (семінарські):	
	28	
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «*Історія та культура середньовічної Азії Африки та доколумбової Америки*» є забезпечення фундаментальної теоретико-практичної та науково-методичної підготовки висококваліфікованих кадрів, які у процесі підготовки набувають глибоких фундаментальних знань для виконання професійних завдань та обов'язків аналітичного характеру в умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства. Надати студентам освіту в галузі історії з широким доступом до працевлаштування; підготувати студентів до навчально-виховної, науково-методичної, організаційної діяльності; сформувати відповідні компетентності для подальшого навчання і особистісного розвитку.

Головними завданнями курсу «*Історія та культура середньовічної Азії Африки та доколумбової Америки*» є: курс історії середньовічного Сходу має метою вивчення історії держав 3 континентів. При вивченні предмету намагаємося аналізувати розвиток продуктивної діяльності людей, їх культурну та наукову діяльність, а також політичну історію народів Азії, Африки та Америки. Нашим завданням є висвітлити особливості розвитку країн Сходу, Африки та Америки. Так, як історія середньовічної Азії, Африки та Америки є складовою частиною всесвітньої історії, тому відповідно, потребує належного розгляду. Курс передбачає вивчення головних особливостей і закономірностей соціально-політичного, економічного і культурного розвитку афро-азіатських-американських цивілізацій.

Відповідно до освітньої програми, вивчення даної дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати комплексні/спеціалізовані та практичні проблеми у галузі освіти, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність до критичного аналізу й синтезу, генерування нових, складних ідей у галузі освіти й історії

ЗК2. Здатність до діагностування, аналізу, проектування освітнього процесу у навчальних закладах

ЗК3. Здатність до науково-пошукової діяльності в освітній галузі та галузі історії, аналізу результатів

ЗК4. Здатність до реалізації функцій викладача і керівника освітньої установи, закладу

ЗК 5. Здатність вчитися протягом всього життя.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК2. Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної спеціалізації при розробці (у відповідності до певних вимог) наукових проектів прикладної спрямованості, а також при вирішенні певних практичних проблем.

ФК3. Здатність в межах обраної спеціалізації здійснювати інноваційні дослідження, які спрямовані на вирішення фундаментальних науково-педагогічних проблем, вміння готувати результати досліджень до оприлюднення у фаховому середовищі.

ФК5. Здатність до засвоєння основних концепцій, детального розуміння процесів, теоретичних і практичних проблем з вітчизняної історії, історії розвитку та сучасного стану наукових знань з педагогіки

ФК6. Здатність до ініціювання інноваційних комплексних історичних проектів, лідерства та повної автономності під час їх реалізації

ФК7. Здатність планувати та здійснювати наукові дослідження, оцінювати та узагальнювати результати педагогічної (науковопедагогічної) діяльності

ФК8. Здатність до самовдосконалення у професійній сфері протягом життя, відповідальність за навчання інших при проведенні педагогічної (науково-педагогічної) діяльності

ФК9. Здатність використовувати сучасні методи і технології комунікації державною та іноземною мовами.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти програмних результатів навчання відповідно до стандарту вищої освіти зі спеціальності **014 Середня освіта** та освітньої програми **«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»**

знати: основні етапи історії цивілізацій східного середньовіччя

вміти: аналізувати характерні риси історичного і духовного розвитку конкретних співтовариств і причини їх виникнення. Неодмінною умовою оволодіння курсом історії середньовічного Сходу є знання основних положень східних віровчень і релігійно-етичних плинів (іслам, індуїзм, конфуціанство, буддизм, зороастризм).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни **«Історія та культура середньовічної Азії Африки та доколумбової Америки»** є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП): не має.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми **«Історія та культура середньовічної Азії Африки та доколумбової Америки»** вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

ПРН 1. Знає основ гуманітарних, фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін в обсязі необхідному для успішного володіння загальнотеоретичними та світоглядними питаннями і навиками практичного їх використання.

ПРН 4. Знає принципів і категорій історичної науки, проблеми співвідношення мови і мислення, закони розвитку суспільства та закономірності становлення людської цивілізації.

ПРН 5. Володіє концептуальними та методологічними знаннями в галузі історичних наук та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності на межі предметних галузей.

ПРН 6. Вміє інтегрувати існуючі методики та методи викладання та адаптувати їх для розв'язання практичних завдань у професійній діяльності.

ПРН 7. Вміє проводити різноманітні форми позааудиторної роботи з фахових предметів, визначати ступінь і глибину засвоєння учнями та студентами навчального матеріалу, використовуючи при цьому різноманітні методи і прийоми контролю знань, формувати навички самостійного поповнення знань.

ПРН 8. Вміє аналізувати, узагальнювати і популяризувати кращий досвід організації навчального процесу, методичної і наукової роботи.

ПРН 9. Вміє використовувати сучасні методи вивчення історичних явищ і процесів, з'ясовуючи і критично оцінюючи їхню суть, генезу і наслідки.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни *«Історія та культура середньовічної Азії Африки та доколумбової Америки»*:

ПРН 1. Знання основ гуманітарних, фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін в обсязі необхідному для успішного володіння загальнотеоретичними та світоглядними питаннями і навиками практичного їх використання.

ПРН 4. Знання принципів і категорій історичної науки, проблеми співвідношення мови і мислення, закони розвитку суспільства та закономірності становлення людської цивілізації.

ПРН 5. Володіти концептуальними та методологічними знаннями в галузі історичних наук та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності на межі предметних галузей.

ПРН 6. Вміти інтегрувати існуючі методики та методи викладання та адаптувати їх для розв'язання практичних завдань у професійній діяльності.

ПРН 7. Вміння проводити різноманітні форми позааудиторної роботи з фахових предметів, визначати ступінь і глибину засвоєння учнями та студентами навчального матеріалу, використовуючи при цьому різноманітні методи і прийоми контролю знань, формувати навички самостійного поповнення знань.

ПРН 8. Вміння аналізувати, узагальнювати і популяризувати кращий досвід організації навчального процесу, методичної і наукової роботи.

ПРН 9. Вміння використовувати сучасні методи вивчення історичних явищ і процесів, з'ясовуючи і критично оцінюючи їхню суть, генезу і наслідки.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

усне опитування, письмові практичні роботи, написання реферату, підсумкові контрольні роботи.

Результати діяльності студентів оцінюються за 100-бальною системою за такими формами контролю: поточний — виступ на практичному занятті (до 5 балів), виконання презентації, домашніх індивідуальних занять (до 40 балів: кожне індивідуальне завдання оцінюється до 5 балів; тематичний (за модулем) контроль (тестування) — до 50 балів.

Підсумковий контроль — виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми і практично засвоїли їх.

За результатами поточного контролю та виконання домашніх індивідуальних завдань студенти, які отримали від 90 до 100, балів можуть бути звільнені від підсумкового контролю та отримати оцінку "відмінно", від 80 до 90 балів — "добре", від 70 до 80 балів — "задовільно".

Заплановано дві модульні контрольні, захист реферату, заслуховування доповіді, перегляд презентації студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.
- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерельної і монографічної літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Форма модульного контролю: Модульний контроль (МК) проводиться два рази за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді тестування та письмових контрольних робіт. Вид контрольного заходу та методика урахування складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачам і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Студент, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може скласти пропущений модульний контроль з предмету.

Форма підсумкового семестрового контролю: студенти, які за результатами модульних контролів здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, які атестовані з оцінкою «незадовільно» зобов'язані скласти семестрові екзамени. Семестрові екзамени можуть також складати студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на екзаменах здійснюється у 100-бальній шкалі.

Розподіл балів, які отримують здобувачі за поточний та модульний контроль (Змістовий модуль 1.)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	...	...	50	100
7	7	7	7	7	7	8				

T1, T2 ... – теми

(Змістовий модуль 2.)

Поточне оцінювання та самостійна робота	Модульна	
--	-----------------	--

									контрольна робота	Сума
T8	T9	T10	T11	T12	T12	...	...	...	50	100
8	8	8	8	10	8					

T1, T2 ... – теми

Оцінювання окремих видів навчальної роботи

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	50	10	50
Письмове тестування при тематичному оцінюванні				
...				
Презентація				
Реферат				
Есе				
...				
Модульна контрольна робота		50		50
Разом	10	100	10	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Оцінка відмінно (А) виставляється, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка добре (В) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання на основі програмного та додаткового матеріалу. При виконанні практичних завдань студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка добре (С) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання, а програмний матеріал викладено у відповідності до вимог. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але мають місце окремі неточності.

Оцінка задовільно (D) виставляється, коли студент розкрив теоретичні питання, проте при викладенні програмного матеріалу допущені окремі помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок, за рахунок недостатнього розуміння програмного матеріалу.

Оцінка задовільно (Е) виставляється, коли студент неповністю розкрив теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, а виконання завдань викликає значні труднощі у студента.

Оцінка незадовільно (FX) виставляється студенту, який не розкрив теоретичні питання і не може виконати практичні завдання. Як правило такий студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні.

Оцінка незадовільно (F) виставляється студенту, який не виконав навчальну програму або якийсь елемент її складової, має фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні. За результатами контролю знань студентів, дозволяється виставлення екзаменаційної оцінки (без підсумкового іспиту) – «відмінно», «добре», та «задовільно». Студент має право підвищити оцінку, складаючи іспит.

Критерії оцінювання підсумкового контролю

Програмою передбачено іспит, як підсумковий семестровий контроль даної навчальної дисципліни. Підсумковий семестровий контроль здійснюється за результатами модульного контролю та усної відповіді на питання, щовходять до екзаменаційних білетів. Оцінка виставляється за 100-бальною шкалою, яка переводиться у національну шкалу та шкалу ЄКТС.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1.

Тема 1. Вступ. Предмет, мета курсу. Особливості історичного розвитку цивілізацій середньовічного Сходу. Необхідно домогтися чіткого представлення про зародження і причини протиставлення «Заходу» і «Сходу». Засвоїти сучасний зміст поняття «Схід» і схему просторового історико-культурного і релігійного районування середньовічного Сходу (Афразія чи ісламський світ; Індія, як цивілізація буддистсько-індуїстського типу; китайсько-конфуціанська далекосхідна цивілізація; Індокитай; кочові спільноти «Великого Степу»; цивілізації «Чорної Африки»). Певну складність представляє визначення хронологічних рамок східного середньовіччя, оскільки неповторність історичного розвитку етносів Азії та Африки не дозволяє встановити єдину хронологічну межу початку середніх віків та їх закінчення. Стрижневим питанням вступної частини курсу є проблема феодалізму на Сході, що має на увазі глибоке розуміння особливостей «азіатського способу виробництва», його корінних відмінностей від європейського середньовіччя. При вивченні специфіки східного середньовіччя необхідно враховувати кардинальні зміни на етно-політичній карті Євразії й Африки, зміцнення і поширення впливу транснаціональних релігій, своєрідність деспотичних держав Сходу, серйозний вплив на хід історичного розвитку соціальних і екологічних потрясінь.

Тема 2. Становлення середньовічної китайської цивілізації. Природний фактор багато в чому визначав специфіку китайської середньовічної цивілізації, наявність великих річок крайня потреба іригаційних заходів у національному масштабі помітно впливало на формування тут тоталітарної централізованої держави і суспільства, сприяло розвитку багатогалузевого господарства. Варто також засвоїти головну особливість релігійного життя Китаю, важливою рисою якої був синкретизм на основі співіснування трьох релігій — конфуціанства, релігійного даосизму і китайського буддизму. При цьому конфуціанство домінувало, однак у «чистому виді» жодне релігійно-етичної плин у середньовічному Китаї не функціонувало. В епоху середньовіччя соціально-політичні процеси в Китаї були обумовлені закономірностями

розвитку в суспільстві відцентрових і доцентрових сил. Їхнє сполучення визначало етапи «циклу династії», сприяло поступальному розвитку китайського середньовічного суспільства і держави.

Тема 3. Китай за часів занепаду середньовіччя. Монгольська навала затримала поступальний розвиток китайської держави і суспільства. Необхідно ретельно вивчити особливості розвитку Китаю в епоху «монгольської» династії Юань і наслідки монгольського завоювання. Варто також звернути увагу, що головним змістом історичного процесу епохи Мін стає відродження традицій китайської держави і суспільства, поступовий підйом культури і виробництва. Однак необхідно враховувати, що епоха Мін стала часом помітного вгасання, стагнації китайської середньовічної цивілізації. У китайському суспільстві розгорнулася боротьба за реформи в державному керуванні й аграрному секторі, що вилилася у велику селянську війну, яка відіграла визначну роль у загибелі середньовічної цивілізації Китаю і сприяла ослабленню країни напередодні маньчжурської навали.

Тема 4. Середньовічна Корея. При вивченні історії Кореї насамперед варто усвідомити вплив природно-кліматичних факторів, що сприяли складанню корейського етносу, держави і суспільства. Необхідно враховувати, що в ранне середньовіччя наслідок «китайського фактора» у корейській історії було двояким. З одного боку, єдина корейська держава виникла і розвивалася в умовах постійної боротьби проти експансії «Серединної імперії»; з іншого боку, у Кореї затвердилося тотальне одержавлення, планова економіка китайського зразка і конфуціанська ідеологія. «Країна ранкової свіжості» у середньовічний період (епохи Корьо і Чосон) досягла високого рівня розвитку продуктивних сил, могутньої держави і суспільства, своєрідної і неповторної культури. Однак в історії Кореї особливий вплив на хід історичного процесу мали зовнішні впливи (Китай і Японія, кидані, монголи і маньчжури), що в остаточному підсумку привело до самоізоляції країни.

Тема 5. В'єтнам та Індонезія. В'єтнам у середніх віках знаходився під впливом Китайської держави. Однак у VI ст почалася боротьба за незалежність. Важливу роль у цій боротьбі відіграв Лі Бон та Чіеу Куанг Фу. Важливим моментом є той факт, що хоча Китай мав васалітет, однак державу управляли в'єтнамці. А у X ст внаслідок діяльності Гао Бянья китайці були вигнані з держави. Правда держава не була об'єднаною, на її території існувало декілька самостійних князівств. Посилення централізації відбулося тільки під час династії Лі. У XI - XVI ст. відбувся розквіт феодальних відносин, розквітало ремісництво, торгівля. Державу переіменували в Дайвієт. В XI- XII ст. державі необхідно було вести війни з Тямпой, Китаєм, Монголією. Однак при династії Пізньої Лі вдалося посилити державу. При вивченні історії Індонезії необхідно звернути увагу на різноманітність розвитку островів. У торгівлі Індонезія уявляла своєрідний мост між Азією та Австралією. Найзначнішими островами були Ява та Суматра, де виникли перші форми державності. Важливу роль відігравали держави Швіджегар та Матаран. Тут прийняли перші збірники законів Індонезії. У XIII ст. важливу роль відігравала держава Маджапаліпут, яка проіснувала до першої чверті XVI ст. Пізніше тут виникли мусульманські князівства.

Тема 6. Особливості історичного розвитку Індії в середні віки. При вивченні індійського середньовіччя необхідно враховувати специфічне положення субконтиненту Індія, величезна розмаїтість етносів, мешкали тут (представлені галузі трьох основних рас), мозаїчність релігійних плинів, а також особливий, консервативний (інтровертний) шлях розвитку індійської цивілізації. Унікальне місце в індійському суспільстві займала варново-кастова система, освячена непорушними релігійними нормами. Стрижнем середньовічної індійської цивілізації був індуїзм. Без обліку й осмислення цих факторів неможливе вивчення історії Індії в середні століття, що зберегло своєрідну, надзвичайно багату культуру, що успішно протистояла ісламізації, арабізації та іншим зовнішнім впливам. При вивченні політичної історії Індії особлива увага необхідно приділити взаєминам деспотичної держави і землеробської громади, особливостям історичного розвитку Індії в епоху Делійського султанату і Держави Великих Моголів. Особливий інтерес представляють державні і релігійні реформи Акбара, що з'явилися вершиною розвитку індійської середньовічної цивілізації

Тема 7. Сасанідський Іран. Раннесередньовічна іранська держава виникла як своєрідне і закономірне продовження Перської імперії Ахеменідів і Парфянської держави. Спадщина древніх традицій державності вплинуло на виникнення і розвиток Еран-шахра. Правителям династії Сасанідів удалося створити могутню державу, що успішно протистояла Візантії і претендувала на гегемонію в Західній Азії і на Близькому Сході у III–VI ст. н.е. Варто приділити увагу вивченню державного устрою Сасанідської держави, ролі і положенню шаханшаха, розвитку в Ірані багатогалузевого господарства і міжнародної торгівлі, впливу зороастризму і маздакізму. Вивчаючи проблему загибелі Сасанідської держави, необхідно визначити внутрішні передумови розпаду і вплив зовнішніх факторів (Візантія, тюрки, араби). Варто пам'ятати, що сасанідський період став перехідним етапом до принципово нової епохи в багатовіковій історії Ірану.

Змістовний модуль 2.

Тема 8. Аравія у раннє середньовіччя. Виникнення ісламу. Аравійський півострів довгий час знаходився на периферії древніх цивілізацій. Тому стрижневим питанням у вивченні історії арабо-ісламської цивілізації є дослідження всього комплексу причин, що привели до виникнення ісламу. Особлива увага варто приділити осмисленню основних положень ісламу, а також впливу особистості його засновника Мухаммада. Необхідно чітко визначити внутрішні і зовнішні фактори, що обумовили успіхи і стійкість арабських завоювань (слабкість супротивників, військова організація арабських племен, релігійний фанатизм і віротерпимість, ісламізація й арабізація скорених країн).

Тема 9. Арабський халіфат. Утворення Арабського халіфату стало головним підсумком завоювань. Важливу роль у становленні і розвитку арабо-ісламської цивілізації зіграло єдність держави і релігії, політики і віровчення. Особливий інтерес викликає організація економічного життя арабських країн, взаємини мусульман і немусульман, причини небаченого підйому арабо-ісламської культури, яка довгий час рідше опереджала рівень розвитку середньовічної культури Західної Європи. Найбільші труднощі для студентів викликають питання історії мусульманських співтовариств після розпаду халіфату. Головна увага варто приділити особливостям розвитку держав Північної Африки, Ірану і Середньої Азії в X–XIII ст. При цьому необхідно враховувати домінуюче положення ісламських держав Іспанії і Єгипту, визначити значення сельджуцької навали й утворення держави Сельджукідів у Середній Азії. Особливе значення також має зіткнення, взаємодія і протистояння християнського Заходу й ісламського Сходу. У цьому плані становить інтерес особистість Салах ад-діна ібн Аййюба (Саладіна), засновника султанату Аййюбідів у Єгипті, грізного супротивника хрестоносців.

Тема 10. Тимур і Тимуриди. Держава Тимура і Тимуридів є одним із класичних прикладів середньовічних політичних утворень, що виникли в результаті «тотальної анархії», що вразила східні країни після розвалу монгольської імперії, а також діяльності «сильної особистості». Причини успіхів Тимура криються в загальному невдоволенні населення Середньої Азії монгольським гнітом, а також у досить могутній економічній базі Мавераннахра і геніальному таланті полководця, що забезпечив своє воїнство казково багатою здобиччю. Не останню роль зіграв ісламський фанатизм воїнів Тимура. При вивченні походів «Залізного кульгавого» необхідно чітко представляти основні напрямки завоювань, а також їхнього наслідку. Серед спадкоємців Тимура необхідно виділити діяльність великого просвітителя середньовіччя Улуг-бека (1409–1449). При вивченні основних фактів історії Сефевидів варто враховувати, що в Ірані була створена найбільша ісламська (шіїтської спрямованості) тюрксько-перська централізована деспотична держава, яка довгий час домінувала в Середній і Західній Азії.

Тема 11. Утворення Османської імперії. Спочатку необхідно звернути увагу на дуже важливе геополітичне становище древньої Анатолії, яка відіграла в історії середньовіччя двояку роль. З одного боку вона була своєрідним „золотим мостом” між Азією та Європою. З іншого боку півострів являв собою чудовий плацдарм для експансії до європейських країн, а також країн Близького Сходу (і далі до Єгипту) та Кавказу. Тюркизація Малої Азії стала важливим фактором історичного процесу як у Передній Азії та і у Європі. Важливим питанням

є вивчення причин закріплення на півострові тюрк. Потужна хвиля османів зуміла використати вигідні умови для розвитку свого суспільства, держави та культури. В епоху розвинутого і пізнього середньовіччя Османська імперія стала одним з оплотів сунітського ісламу. Велике значення має ретельне вивчення причин виникнення держави турків-османів, а також успіхів османських завоювань

Тема 12. Доколумбійська Америка. Народи доколумбової Америки перебували в географічній ізоляції протягом декількох тисячоліть. Внаслідок цього, хоч культура і розвивалася за загальними законами, але для неї було характерне відставання у часі від основних світових цивілізацій, повільніший розвиток. В історії культури доколумбової Америки виділяють декілька періодів: палеоіндіанський (XXV-VIII тисячоліття до н.е.), архаїчний (З VIII до середини II тисячоліття до н.е.), формативний або протокласичний (між II тисячоліттям до н.е. і I ст. н.е.). Подальший, так званий класичний період (I-IX ст. н.е.) характеризувався появою і розвитком ранньокласових держав. У післякласичний період (X - початок XVI ст.) переважна більшість величезних міст-держав припинили своє існування, формувалися нові політичні і культурні центри. Утворилися царство ацтеків з центром в м. Теночтітлан (сучасне м. Мехіко), рабовласницька деспотична держава інків Тауантінсуїу, майя - тольтекська держава зі столицею Чічен-Іца, а потім Майяпан як найбільші державні утворення. Міжусобні війни привели до утворення ряду дрібних міст-держав, що ворогували між собою. Стали виразно проявлятися ознаки процесу деградації культури, який був посилений хвилею повстань та епідемій. У кінці XV - на початку XVI ст. територія Латинської Америки стає об'єктом колоніальної експансії ряду європейських держав внаслідок великих географічних відкриттів. Колоніальні захоплення супроводжувалися пограбуванням, поневоленням і винищуванням корінного населення, знищенням його культурних цінностей.

Тема 13. Чорна Африка в середні віки. При вивченні проблем африканського середньовіччя потрібно чітко усвідомити, що територія «Чорної Африки» складається з чотирьох природно-кліматичних зон (Судан, басейн ріки Конго, Східна Африка, Південна Африка), особливості яких багато в чому визначали хід історичних процесів на континенті. Неповторні географічні й історичні перипетії визначили глобальне відставання в розвитку народів Африки від європейських держав ще задовго до колонізації континенту. Серед основних причин відставання необхідно виділити особливості природних умов, що сприяли автаркії Африки від іншого світу; експортну работоргівлю, що знекровила багато народів Африки, і перевага динамічної, активний первісної периферії. Найбільший інтерес у середньовічній історії Африки представляє Ефіопське царство, у якому як провідною релігією затвердилося християнство монофізитського толку, а політичну владу на багато сторіч захопили правителі династії Соломонідів. Серед держав Судану необхідно засвоїти основні явища і факти історії ісламської держави Малі (XIII–XV ст.). Єдиним великим політичним об'єднанням у Південній Африці стала держава Мономотапа (XIV-XV ст.), що досягла високого рівня розвитку державності, культури і продуктивних сил (мотичне іригаційне землеробство, металургія, гончарство, монументальна архітектура і т.п.). Варто також звернути особливу увагу на специфіку взаємин співтовариств Африки з європейцями, що заклали в XV ст. основи колоніального підпорядкування і грабежу континенту.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Форма навчання (денна, заочна)				
	у тому числі				
Усього	лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота

II-й семестр						
Модуль 1						
Змістовий модуль 1.						
Тема 1. Предмет, мета курсу. Особливості історичного розвитку цивілізацій середньовічного Сходу	2	2				0
Тема 2. Становлення середньовічної китайської цивілізації	10	2	3			5
Тема 3. Китай за часів занепаду середньовіччя	9	2	2			5
Тема 4. Середньовічна Корея	9	2	2			5
Тема 5. В'єтнам та Індонезія	9	2	2			5
Тема 6. Особливості історичного розвитку Індії в середні віки	10	2	3			5
Тема 7. Сасанідський Іран	9	2	2			5
Разом за змістовий модуль 1	62	14	14			30
Змістовий модуль 2.						
Тема 8. Аравія у раннє середньовіччя. Виникнення ісламу.	9	2	2			5
Тема 9. Арабський халіфат	10	3	2			5
Тема 10. Тимур і Тимуриди	9	2	2			5
Тема 11. Утворення Османської імперії	10	3	2			5
Тема 12. Доколумбійська Америка.	11	3	3			5
Тема 13. Чорна Африка в середні віки	11	3	3			5
Разом за змістовий модуль 2	58	16	14			30
Разом	120	32	28			60

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Китай у період правління династії Мін (1368-1644 рр.).	4	
2	Монгольська імперія (1206 – 1388 рр.)	6	
3	Імперія Великих Моголів (XVI-XVII ст.)	6	
4	Османська імперія.	6	
5.	Імперія ацтеків, майя та інков.	6	
Разом		28	

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Середньовічна Африка.	15	
2	Середньовічна Азія	15	
3	Середньовічна Америка.	15	
4.	Теоретичні і методичні аспекти викладання історії Середньовічного Сходу та Африки у школі Розробка тестів для поточного або підсумкового контролю за темами, що вивчаються в шкільному курсі	15	

	історії. (Див.: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programuklasi.5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf).		
	Разом	60	

6.5 ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Середньовічний Схід як особливий тип людського суспільства.
2. Хронологічні та географічні межі афро-азійського середньовіччя.
3. Основні культурно-господарські зони середньовічного афроазійського регіону.
4. Великий Євразійський Степ в перших століттях нової ери. Етап родоплемінних вождівств. Протодержавні утворення Великого Степу.
5. Історичний розвиток Великого Степу до початку XIII ст. Особливості кочових цивілізацій.
6. Монгольські племена в XI – на початку XIII ст. Утворення Монгольської держави.
7. Монгольські завоювання у XIII ст. та їх наслідки. Золота Орда.
8. Монголія після епохи «великих завоювань». Ойратське ханство.
9. Китайське суспільство наприкінці II – у III століттях.
10. Імперія Цзінь (280-316) – перша загальнокитайська середньовічна держава. Виникнення державної надільної системи.
11. Імперія Суй. Формування ідеологій китайсько-конфуціанського націоналізму.
12. Всекитайська імперія при перших Танах. У Цзетянь (У-Хоу) і проголошення імперії Чжоу.
13. Трансформація китайського суспільства при останніх Танах (VIII – початок X ст.). 14. Китай в період династії Сун. «Сунський економічний бум».
15. Китай під владою монголів. Повстання «червоних пов'язок».
16. Розвиток китайської державності в епоху імперії Мін. Реформи Чжу Юаньчжана (кінець XIV ст.) та Чжана Цзюйчжана (друга половина XVI ст.).
17. Соціальні конфлікти в Китаї у XVI – першій половині XVII ст. Селянська війна Лі Цзичена.
18. Маньчжурське завоювання Китаю та його наслідки.
19. Японія в ранньому середньовіччі (III – середина VII ст.). Епоха Ямато.
20. Японське суспільство в другій половині VII – IX ст. Нарська монархія.
21. Японія в кінці IX – XI ст. Правління Фудзівара. Зародження бусі (самурайського стану).
22. Японія у XIII ст. Диктатура Тайра.
23. Японія періоду Камакурського сьогунату (1192-1333). Кодекс законів «Дзьоей сікімоку».
24. Японія в епоху «двох династій». Державно-політична система в період сьогунату Муроматі.
25. Токугавський сьогунат (Едо) та перехід Японії до політики самоізоляції.
26. Індія на початку середньовіччя. Особливості етнічної історії Індостану.
27. Північна та Центральна Індія у III-VII ст. Криза індійського буддизму.
28. Політична історія Південної Індії до кінця XIII ст.
29. Общинно-кастова система ранньосередньовічної Індії.
30. «Індуїстська революція» та її наслідки.
31. Делійський султанат: суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток.
32. Держави Південної Індії у XIV-XVI ст.
33. Імперія Великих моголів (1526-1605 рр.). Реформи Акбара.
34. Імперія Великих моголів у XVII – на початку XVIII ст.
35. Особливості природного-географічного положення та етнічної історії середньовічної Індонезії.
36. Розвиток державотворчих процесів в Нусантарі на початку середньовіччя. Таласократична імперія Шрівіджая.
37. Індонезія в X-XIV ст. Криза поліетнічних держав.
38. Початок мусульманської епохи в історії Нусантари. Малаккський султанат.
39. Нусантара від середини XVI до середини XVIII ст. Європейська експансія до Індонезії.
40. Середній Схід на початку нашої ери. Етнічна історія персівзороастрийців.

41. Держава Сасанідів (Еран-шахр) у III-VII ст. Хосрова I Ануширвана.
42. Середня Азія та мусульманський Іран з кінця IX до початку XI ст. Держави Саманідів та Газневідів.
43. Сельджуцьке панування в Ірані.
44. Середня Азія наприкінці XII – на початку XIII ст. Держава хорезмшахів.
45. Середня Азія та Іран під владою монголів. Держава Хулагуїдів.
46. Держава Тимура і Тимуридів (1370-1500 рр.).
47. Іран в XVI – на початку XVIII ст. Держава Сефевідів.
48. Зародження та розвиток державності в узбеків. Середня Азія у XVII ст.
49. Доісламська Аравія: особливості географічного положення, етнічне обличчя арабського світу, господарська діяльність, релігійна ситуація.
50. Розвиток державотворчих процесів в Аравії на початку середньовіччя.
51. Виникнення ісламу. Основи ідеології раннього мусульманства. Мухаммед.
52. Об'єднання Аравії. Виникнення ранньоарабської держави.
53. Арабо-мусульманська держава до середини VII ст. Арабські завоювання.
54. Халіфат Омейядів (Дамаський халіфат).
55. Халіфат Аббасидів (Багдадський халіфат).
56. Мала Азія в XI-XII ст. Конійський сельджуцький султанат. Анатолійські бейліки.
57. Утворення та розвиток османської військово-експансіоністської держави. Турецькі завоювання XIV – першої половини XV ст.
58. Падіння Константинополя. Створення та розквіт Османської імперії.
59. Ослаблення турецької могутності та занепад Оттоманської Порти.
60. Ісмаїлітський халіфат Фатімідів у Північній Африці (910-1171).
61. Айюбиди і мамлюки в середньовічній історії Єгипту.
62. Розвиток традицій арабо-мусульманської державності в середньовічному Магрибі (західна частина Північної Африки).
63. Андалусія (мусульманська Іспанія) (середина VIII – кінець XV ст.).
64. «Чорна Африка» в середні віки: природно-кліматичні зони та географічне районування.
65. Соціальні та політичні структури середньовічної Африки. Основні причини глобального відставання «Чорного континенту».
66. Східна Африка. Держави Аксум та Нубія. Ефіопське царство.
67. Міста-держави східного узбережжя Африки в епоху середньовіччя.
68. Західний Судан: Гана, Малі, Сонгаї.
69. Центральний Судан: Канем, Борну.
70. Екваторіальна Африка. Державні утворення Міжозер'я і басейну річки Конго.
71. Південна Африка та Мадагаскар. Держава Мономотапа та державні утворення на Мадагаскарі.
72. Проникнення європейських держав в Африку і початок работоргівлі. Колоніальна експансія Португалії.
73. Корея на початку середньовіччя. «Епоха Трицарства».
74. Створення об'єднаної незалежної Корейської держави. Епоха «Великого Сілла».
75. Возз'єднання Кореї у 935 р. Держава Корея (920-1392). Вторгнення монголів.
76. Корея в пізньому середньовіччі. Держава Чосон.
77. Становлення в'єтнамської державності на початку середньовіччя. В'єтнам під владою Китаю.
78. Розбудова в'єтської державності у X ст. Держава Дайв'єт в XI-XIV ст.
79. Держава Дайв'єт після Мінської агресії (від середини XV до кінця XVII ст.)
80. Етнічна історія Індокитаю та перші державні утворення на півострові (перші держави кхмерів, бірманців та монів).
81. Імперія Камбуджадеша (кінець IX ст. – 1434 р.) – наймогутніша держава середньовічного Індокитаю.
82. Бірманські держави Паган та Таунгу.

83. Розвиток тайської державності: князівство Сукхотай, держави Аютія та Сіам. Самоізоляція Таїланду.
84. Тибет («Дах світу») на початку середньовіччя. Тибетська імперія.
85. Тибет в період політичної анархії. Тангутська держава.
86. Зародження і поширення ламаїзму в Тибеті. Виникнення теократичної держави далай-лам.
87. Шрі-Ланка (Цейлон) на початку середньовіччя. Розвиток сингальської державності у III-XI ст.
88. Сингальська держава з кінця XI до початку XIII ст. Реформи Паракрамабаху.
89. Етнополітичний розкол цейлонської держави на початку XIII ст. Особливості політичного та соціально-економічного розвитку до початку XVI ст.
90. Шрі-Ланка в умовах португальської та голландської колоніальної експансії.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Вивчення курсу потребує спеціального матеріально-технічного/або інформаційного забезпечення: проєктор для перегляду презентацій у форматі MS PowerPoint, використання комп'ютерів, історичних та контурних карт, унаочнень.

У разі дистанційного навчання – інтернет (ZOOM, MOODLE).

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базова

1. Д'ячков С. В. Історія середньовічного Сходу: підручник для студентів класичних університетів. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. 448 с.
2. Д'ячков С. В. Історія середньовічного Сходу. Методичні рекомендації, довідкові матеріали для студентів третього курсу історичного факультету до навчальної дисципліни «Історія країн Азії та Африки в Середні віки». Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 72 с
3. Зубанич Л. Л. Історія та культура середньовічної Азії, Африки та доколумбової Америки. Методичні рекомендації та робоча навчальна програма. Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк», 2023. 120 с.
4. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: тематична хрестоматія. Київ: Либідь, 2000. 624 с.; 2011. 792 с.
5. Ліхтей І. М. Історія Тропічної й Південної Африки в добу Середньовіччя [Текст] : навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2011. 174 с.

Допоміжна

1. Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник / Л.М. Бостан, С.К. Бостан. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. 6-те видання. Київ : Істина, 2009. 768 с.
3. Ігнат'єв П. М. Країнознавство. Країни Азії : Навч. посіб. Чернівці: Книги ХХІ, 2004. 384 с.
4. Новий погляд на історію Кореї: Підручник [текст] / За ред. Хо Сун Чьол. Переклад з корейської Ю. А. Ковальчук. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 336 с.
5. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: підручник. Київ : Либідь, 2002. 736 с.
6. Рубель В. А. Походження військово-самурайської державності у традиційній Японії (середина I тис. до н.е. – XIV ст. н.е.). Дис. д-ра іст. наук: 07.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1999. 349 с.
7. Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ: «Аквілон-Прес», 1997. 256 с.

8. Antonova, Levin. India története, - Bp., 1981
9. Benke József. Az Arabok története – Bp. 1987
10. Cahen C. Az iszlám a kezdetektől az Oszmán Birodalom létrejöttéig. – Bp., 1989
11. Caiger, John G.– Mason, Richard H. P.: Japán története. Püski Kiadó, Bp. –2004.
12. Claude Cahen: Az iszlám. A kezdetektől az Oszmán Birodalom létrejöttéig. Gondolat Kiadó, Bp. – 1989.
13. Conrad Totman Japán története. – Bp., 2006
14. Csató Tamás – Gunst Péter: Egyetemes történeti kronológia. Tankönyvkiadó, Bp. – 1981.
15. Fage, J.D. – Tordoff, William: Afrika története. Bp. – 2004.
16. Farge, J.D.; Tordoff W. Afrika története
17. Fitzgerald P. Az ősi Kína. – Bp., 1979
18. Garlake, Peter: Afrikai királyságok. Helikon, Bp. – 1998.
19. Gernet, Jacques: A kínai civilizáció története. Osiris Kiadó, Bp. – 2005.
20. Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tisza László: Általános világtörténet, III. kötet. Reáltanoda Alapítvány, Bp. – 1994.
21. Huizinga J.: A középkor alkonya. Helikon Kiadó, Bp. 1976.
22. Jacques Gernet. A kínai civilizáció története. – Bp., 2001
23. Kidder, Edward: Az ősi Japán. Helikon, Bp. – 1987.
24. Kovács Péter – Szigeti Borbála: Világtörténelmi atlasz. Cartographia Kft., Bp. – 2007.
25. Lázár Gyula: Az Oszmán Birodalom fénykora és hanyatlása. Attraktor – 2011.
26. Man, John: Dzsingisz kán. Generál Press Kiadó, Bp. – 2005.
27. Márki Sándor: A középkor története. Anno Bt., Bp. –2000.
28. Masanori, Yamaji: Japán. Történelem és hagyományok. Gondolat Kiadó, Bp. – 1989.
29. Matíz József Az Oszmán Birodalom története. – Bp. 1990
30. Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Akadémiai Kiadó, Bp. – 1990.
31. Morris, Neil: Ázsiai és afrikai birodalmak. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. – 2010.
32. Murray, Jocelyn: Az afrikai világ atlasza. Helikon, Bp. – 2003.
33. Neil Morris, John Malam. Az Európán kívüli világ - Afrika, Kína, India, Japán és Korea a középkorban. Bp., 2009.
34. Polonyi Péter Kína története. – Bp., 1994
35. Polonyi Péter: Kína története. Kozmosz Könyvkiadó, Bp. – 1988.
36. Rawson Ph. Az indiai civilizáció. – Bp. 1977
37. Rawson, Philip: Az indiai civilizáció. Helikon Kiadó, Bp. – 1983.
38. Salamon Konrád (szerk.): Világtörténet. Akadémiai Kiadó, Bp. – 2006.
39. Sz. Jónás Ilona (szerk.): Európa és Közép-Kelet IV-XV. század I-II. Tankönyvkiadó, Bp. – 1978.
40. Szántó Richárd (szerk.): Középkori egyetemes történet. Szeged–Miskolc. – 2006.
41. Váczy Péter: Egyetemes történet II.: A középkor története. Révai Kiadó, Bp. – 1935.
42. Világtörténelmi kronológia – 200 ország történelme a kezdetektől napjainkig: Anno Kiadó, Bp. – 1998.
43. Világtörténelmi kronológia. Szerk. Gevencsér Ferenc.- Bp. 1999
44. Világtörténeti enciklopédia 8: A késő középkor világa. Kossuth Kiadó, Bp. – 2013.
45. Wojtilla Gyula: A középkori India története. JATEPress – 1999.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами(Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)